

Na peči

Petero jih je bilo, dvoje fantov in troje deklet. Vsi drobni, bledikasti, ozkolični; svetle oči so gledale kot iz sanj. Sedeli so v krogu na široki peči, tesno drug ob drugem. Sami so bili; v prostrani, skoraj prazni izbi je bil mrak.

»Pogovarjajmo se !«

»Najprej o prešcah!«

Govorili so šepetaje, počasi, drug za drugim, kakor ob molitvi; ne spogledali se niso, ne ganili.

Tiho, po prstih so prihajale sanje.

Ob vernih dušah je. Prelepo jesensko jutro se drami; bele megle se vzdigajo, plavajo počasi od holma do holma, vzpno se proti nebu ter utonejo v jasnini; njih uboga dušica, bel oblak, plava samotna – barčica na neizmernem morju.

Pred hišo stoje sosedovi in kličejo. Malhe čez ramo, na veselo pot!

Kakor v samo sonce gre, kakor v sama nebesa; zložno se vije pot vkreber, med vrhovi in senožetmi; tam pisana hišica, ki se prijazno smehlja izza jablan; tam bela, napol gosposka hiša, ki gleda visoko in prazniško z zelenimi okni ter pravi:

»Prešco boš dobil, lepo pečeno, rumeno in hrustljivo; tudi boš dobil hrušk in krhljev, morda še kozarec jabolčnika za povrhu; ali če si obut, si čevlje obriši, če si bos, si noge umij v travi, preden prestopiš ta lepi prag!« – Zmerom dalje,

iz rebri v reber, s hriba v dolino, od hišice do hišice, od hiše do hiše, in malha se čudežno polni. Komaj stoje v veži, komaj zmolijo kratek očenaš za verne duše, se prikaže prijazna gospodinja in prinese v predpasniku vsega obilo.

»Nate, otroci!« – Kako blagi so ljudje, od sonca obžarjeni in od dobrote božje!

Vrh hriba počivajo, pod košatim hrastom, ter preštevajo bogastva svoja.

Na vse strani se v sončne daljave razpenja svet. Oči strme, srce je vse majhno in plaho od radosti, od čudnega koprnenja. Vzdignil bi se človek, razprostrl bi roke in bi poletel daleč, daleč – ta luč, ki je v zraku, bi ga sama nosila ... Kaj se

beli tam na obzorju? Zasveti se, ugasne, zasveti se; v belini še bolj bela tiha svečka. Ali ni tam Ljubljana?

Vsi stoje, nemi gledajo v daljavo. Tam za gorami je sreča, tam je bogastvo, je samo večno veselje. In v srcih vseh se je oglasilo, je tiho odgovorilo:

»Pojdimo!« Kar po klancih, kar čez travnike, po kolovozih preko njiv, naravnost kamor kažejo oči ...

Umolknili so. Izba je bila temna in tiha – kakor globoko brezno pod njimi.

Molčali so dolgo in se niso spogledali. –

»Zdaj o božiču!«

»O božiču!«

Stisnila sta se tesneje drug k drugemu. Zunaj stoji zima v kožuhu in mežika smehljaje skozi okno.

Trije dnevi so še do svetega večera; na delo je treba za jaslice. Vidva v hrib po mah; vidva režita in lepita pisane podobe, štalico, sveto družino, svete tri kralje, pastirje in ovce; ti, ki si največji, pa naslikaj pisan prt, da bo tako lep kakor lani in ga pride gledat vsa soseščina! Jaslice stoje v kotu, velike in svetle, kakor kapelica. Zvečer, kadar gori samo še rdeča lučka pred njimi in je vse tiho, prihajajo po prstih, postavijo mizo pod jaslice in polagajo pred štalico rozine in orehe; za Jezusa, ki je ubog in lačen. Ponoči, kadar spe vsi in nihče ne vidi in ne sliši in je zunaj sneg, vstane Marija ...

»Jaz sem slišal ... Vzbudil sem se, pa je šumelo, kakor da bi kdo hodil in luč pred štalico je močno svetila ...«

»Kaj si videl?«

»Kako bi gledal ... Marijo? Zaprl sem oči in sem molil. Strah pa me nič ni bilo ...«

»Jaz pa sem videla angela, ki je molil pred jaslicami.«

»Kakšen je bil?«

»Ko je odmolil, je šla luč, okrogla in svetla kakor sekira, vse po izbi in skozi okno proti nebu; med zvezde je šla ...«

Od svetega Pavla zvoni; daleč se razlega pesem v zimo in noč. Blizu je polnočnica. Zunaj je sneg; kadar se vda tenka ledena skorja, se pogrezne noga do kolena. Nobena hiša ni temna; okno do okna, luč do luči. Vrata se odpirajo

tu, tam; skoraj že gre procesija po belem snegu, pod belim nebom, še belejšimi zvezdami. Tisti, ki so prišli iz daljnih krajev, nosijo svetilke in mahajo z njimi, kakor da bi vešče begale kraj poti.

Cerkev je žarko razsvetljena; tudi na velikem lestencu gore sveče. Vse je, kakor da se je bil Jezus rodil prav ta večer. Srce se vzdrami, vzdigne se, gre samo, visoko, visok, vse polno sreče, ki ji ni mere ne imena. Luči trepečejo v dišavah, ki se vijejo kakor bela megla proti stropu; kor odpeva oltarju, ena sama radostna pesem, ki se razlega iz daljave v daljavo. Pred štalico kleče pastirji in prepevajo; visoko nad njimi sveti mirno zvezda repatica. Noč je svetla kakor dan; vse teme so ugasnile. Nič več skrbi, nič več žalosti. Nič več ne joka mati, kadar kleči zvečer pred posteljo ...

Umolknili so in se niso spogledali.

»Zdaj o veliki noči!«

»O veliki noči!«

Zapihal je veter, vrtovi so vztrepotali in so vzbrsteli. Od vseh strani potrkava, od vseh holmov in hribov, in ves svet je pesem. Ceste so bele in čiste, kakor umite; hiše se svetijo in se smejejo. Sonce je visoko in veliko, vse žarko nebo trepeče v njegovi luči.

V žalosti sami, še na sam veliki petek je srce polno veselega pričakovanja. Kar je bilo hudega, daleč je. Le še en dan, le še par kratkih ur – pesem se vzdigne glasnejša in slavnjejša, plane vriskajoča proti nebu ... O dragi, o bratje, ljubi, kaj se nam ni le sanjalo o žalosti, o solzah, o lakoti? –

Tiho in počasi je stopila mati v izbo. Takrat so umolknili in so se spogledali ...

Moj Bog, kolika strahota! Kje so, kam so se izgubili? Kakor da je bila pest udarila mednje – razbegli so se, utonili so v noč, ne križ ne kamen ne priča o njih trpljenju.

Sveto obhajilo

Petero nas je bilo. Sedeli smo za mizo in smo čakali. Spočetka smo se smejali in razgovarjali, nato smo igrali domino, naposled smo se naveličali ter smo umolknili.

Najstarejši sestri je bilo trinajst let, najmlajšemu bratcu pet. V srcih pa smo bili stari: poznali smo skrb in strah.

Kadar so se zunaj oglasili koraki, smo se ozrli proti durim. Strmeli smo z velikimi očmi in odprtimi usti, sapa nam je zastajala.

»Prihaja!«

Koraki so utihnili, spogledali smo se molče; oči so bile solzne, ustne so se tresle.

Zelo smo bili lačni. Mračilo se je že, matere ni bilo. Pred dobro uro se je bila napotila, bogvedi kam. Vedeli smo: kadar pride, prinese kruha. Prav nič nismo dvomili. Kajti večerilo se je in zvečer je treba večerje.

Trd in strašen je otrok v svojem zaupanju. Zvečer je treba večerje. Neusmiljen je otrok v svoji veri. Mati, zvečer je treba večerje; pojdi in prinesi jo, iz zemlje jo izkoplji, iz oblakov jo utrgaj!

Ko je šla, je bila vsa majhna in sključena; globoka brazda je bila na njenem čelu.

»Kmalu se vrnem!« je rekla.

Mislili smo, da gre samo k peku, sto korakov daleč. Minuto tja, minuto nazaj: recimo, da bi tam še malo pokramljala, bi bilo pet, ali kvečjemu deset minut. Gledali smo na uro, ki je visela na steni kraj peči. Počasi se je pomikal dolgi kazalec; ali kakor se mu ni mudilo, je bil preromal že ves črni kolobar.

»Saj niso šli k peku!« je rekla Hanca.

»K štacunarju so šli!« je rekla Francka.

»Pa če jim ne dajo?« sem rekel jaz.

Pogledali so me, kakor da sem bil izpregovoril čisto nerazumljivo, nad vse čudno besedo.

»Da bi jim ne dali?« je obstrmela Hanca.

»Zvečer je treba večerje!« je rekla Francka.

Zunaj je še dremal večer, v izbi je bila noč.

Naše oči so bile mlade in bistre, vajene teme. Pogledali smo se iz lica v lice – vsi smo bili starejši nego eno uro poprej.

Nismo se bali belih žena, ne vedomca, ne torklje. Nekoč sva šla z najmlajšo sestro mimo kozolca, ki je stal na samem; da tam straši, so pravili. Pred kozolcem je stal trhel štor in se je čudno svetil – velik človek v goreči rjuhi.

Držala sva se za roko, šla sva mimo in se nisva bala.

Ali vendar je bil strah v naših zgodaj postaranih, zgodaj izkušenih srcih. Nekaj silnega se je dvigalo v daljavi do neba, bližalo se je, zmerom višje in ogromnejše, črno in strašno; skoraj že je zastiralo vse obzorje. Videli smo življenje in smo se ga bali ...

Na jok nam je bilo, zaihtel pa nihče ni. Kadar so nas tuji koraki zmotili in je bilo spet vse tiho v izbi in zunaj, se je oglasil v nas obup, tisti zreli, poslednji obup, kakor ga pozna šele človek, ki ga je bilo obnemoglega življenje treščilo ob tla.

»Saj ne bo konca nikoli! Nikoli ne bo drugače! Mati ne pride, ne prinese kruha – umrimo!«

Velik je bil obup; ali vzbudilo se je v nas še nekaj vse temnejšega, strašnejšega. Ne jaz sam, nas vseh petero, kakor smo sedeli krog mize v temi, je občutilo nenadoma grenko, zlobno sovraštvo do matere.

»Saj bi lahko, če bi hotela! Sinoči je prinesla kruha, čemu bi ga nocoj ne, ko smo lačni kakor sinoči? Tam stoji, bogvedi kje, pa opravlja in se smeje ter se ne zmeni za nas! Takoj da se povrne, je rekla; zdaj je že ura minila, morda že poldruga ura ... nalašč čaka, na cesti postaja, s sosedami kramlja; sama je že najbrž večerjala, pa se ji ne mudi s kruhom!«

V molku smo spoznali; natanko smo vedeli drug za drugega: »Tudi ti tako misliš, sestra! Tudi ti tako sodiš, bratec!« In v tistem trenutku tudi med nami ni bilo več ljubezni.

Noč je bila, ali še smo si videli v oči. Oči so govorile:

»Poznam te, sestrica; natanko vem, zakaj molčiš! Tvoja misel je smrtni greh, ki nikoli ne bo izbrisan!«

»Poznam te, bratec, bistro vem, kaj si mi očital na tihem! Tudi tvoj greh nikoli ne bo izbrisan! ... «

Zunaj, mislim da pred sosedovo hišo, je zacvilil pes; žalosten, zategnjen glas je bil.

»Lačen je, pa cvili!« je rekla sestra.

Takrat je najmlajši brat nenadoma naglas zajokal; njegov jok je bil čisto podoben tistemu cviljenju.

»Nehaj!« se je razljutila sestra; ali tudi v njeni besedi je bilo ihtenje; gledali smo na mizo, vsi smo trepetali.

»Pogledam na cesto!« sem rekel.

»Kaj bi gledal? Ne pride prej ... če še kdaj pride!« ...

Počasi in tiho so se odprle duri. Na pragu je stala mati.

Kakor ob belem dnevu smo razločili njen obraz. Ves bel in tenak je bil, oči pa so bile objokane in so gledale plaho; tako gleda grešnik na svoje trdosrčne sodnike.

Mati se nas je bala ...

»Ali ste dolgo čakali?« je rekla s tihim, prosečim glasom. »Nisem mogla prej ... niso dali ... «

K životu je tiščala hleb kruha; že od daleč smo videli, da je skorja lepo rumena ...

O mati, zdaj vem: tvoje telo smo uživali in tvojo kri smo pili! Zato si šla tako zgodaj od nas! Zato ni veselja v naših srcih, ne sreče v našem nehanju! ...

Desetica

Časih leže človeku mrko in težko na dušo, tiha, nerazločna groza, ki mu vzame vso moč, vso radost, vse zaupanje. Grenkobe vsakdanjega življenja so nenadoma silne, neznosne; oglasi se vest, udari na srce kakor kladivo in vsi grehi do najmanjšega, že pozabljeni, planejo črni pred oči. Čemu še živeti? Saj je vse, vse, vse izgubljeno ... In plaha roka se izteza trepetajoč po roki posestrini, plaho oko se ozira in išče prijaznega odzdrava.

Ta ura ni sojena samo človeku, ki je bil prehodil dolgo pot in zasluti smrt in grob. Ob najlepšem jutru dihne mrzlo na dušo, da telebnejo vse misli na tla kakor od kamna. Potrka z železnim prstom ob veselem večeru, v glasni družbi; roka, ki je držala kozarec, omahne, oči se razširijo, smeh oledeni na ustnicah ... Tudi otrok časih nenadoma sredi tihega igranja zakriči, vztrepeče in se v neznanem strahu oklene matere.

Dvanajst ali trinajst let mi je bilo; hodil sem v tretji razred realke. Nekega jesenskega jutra sem se rano vzdramil; danilo se je komaj, v izbi je bil somrak. Velika je bila izba, ali vendar se mi je zdela tisto jutro ozka in tesna, vsa natlačena in nametana, kakor ob selitvi. Štiri postelje so stale ob stenah, med njimi police za knjige, veliki leseni kovčki, skrinjam podobni, omare za obleko, na sredi ogromna miza, s knjigami in zvezki pokrita; vse to je dobilo v somraku čudne, popačene, nekako sovražne oblike in je napravilo vtis nepopisne revščine in žalosti. Na ostalih posteljah so ležali moji tovariši; vsi so še spali trdno jutranje spanje; lica vroča, puhteča, usta napol odprta. Starejši so bili od mene; že drugo leto smo stanovali in spali v eni izbi, pa jim nisem bil pravi tovariš; gledali so me postrani, sam ne vem zakaj. Kmečki sinovi so bili, krepki, glasni, veseli; v meni pa je bilo, nekje čisto na dnu, nekaj grenkega in pustega, kar se je morda ponevedoma razodevalo tudi v besedi in v očeh.

Na okna je potrkaval dež, čisto potihoma, kakor z mehкими prsti; lilo je že teden dni v dolgih, tenkih curkih; tisti dež, ki napravi človeka otožnega, topega, mu zastre vse vesele podobe in mu pokaže druge, neznane, v sive halje zavite. V

izbi je bil vzduh težak in zatohel; dišalo je kakor po ostankih slabe večerje, po dežju, po neumitih, potnih telesih, po strupeni sapi bolnikov.

Vse to sem videl in občutil v enem samem trenutku; in vsega me je presunila grenka, neusmiljena boleost. Ta težki, strupeni sopuh v izbi mi je bil nenadoma kakor podoba in znamenje mojega življenja. Vsega življenja, od prvih žalostnih spominov pa do konca, daleč v brezupno, prihodnost, ki sem jo videl razločno pred seboj. Tako me je bilo groza, da sem si komaj upal dihati; ležal sem čisto mirno, oči široko uprte v somrak. Bilo je kakor v sanjah, ko človek v enem samem hipu prehiti leta in desetletja — ena sama podoba je, v enem samem okvirju, a lic je tisočero, bele oči strme trdo, kakor iz večnosti. Vse grenke ure se vračajo in devetkrat hujše jih občuti srce v spominu, nego jih je občutilo prvokrat. Daleč gre spomin, vse zastore odgrne. Spominjal sem se dogodkov, ki so se vršili, ko sem bil komaj dobro shodil in so me še oblačili v dolgo neokretno krilce. Povrnili so se večeri, ko sem zaspal z objokanimi očmi; povrnili so se jutra, ko sem se vzdramil in nisem odprl oči, da bi ne videl dneva, da bi ga nikoli več ne videl. Malodušnost se je prelila v obup, v nemo grozo pred življenjem, v spoznanje, da drži pot nevzdržema nizdol, v brezdanko globočino, in da ni rešitve. Ne jekniti nisem mogel, ne zastokati; tiščalo mi je srce z neusmiljeno silo.

Gospodinja je stopila v izbo.

»Fantje, kvišku!«

Velika je bila in debela, v lica zabuhla; bal sem se je kakor nečesa sovražnega, zlohotnega; in ona je to najbrž vedela, ker me tudi sama ni imela rada. Tisto jutro pa mi je bila še strašnejša, ogromna kakor gora, temna in tuja; vztrepetal sem, ko me je ošvignila z malimi sivimi očmi; in vstal sem hitro.

Zeblo me je, ko sem se oblačil; in lačen sem bil; zajutrka nisem imel, drugi tri je so ga imeli; iz kuhinje je prijetno dišalo po kavi. Doma sem pravil, da mi dajejo jutranjo kavo tam nekje na šentpeterski cesti, pa ni bilo res; grenko in čudno se mi je storilo, ko sem ugledal na mizi velike, polne skodelice, iz katerih se je sladko in toplo kadilo; poleg vsake skodelice je bil kos belega kruha, skorja rumena, lepo zapečena, da bi zahrustala med zobmi.

»Kaj bi zdaj in kam bi?« sem pomislil. Doma nisem mogel ostati in bi tudi ne bil maral; rajši v mrtvašnici opolnoči. Na okno je tiho potrkaval dež; če bi hodil po ulicah le pol ure, bi bil premočen do kože in vsi bi vedeli kako in kaj. Šole pa me je bilo strah; učenje mi ni delalo skrbi, ali vse mi je bilo tam tuje, neprijazno; stal sem pred učiteljem kakor razbojnik pred sodnikom.

S knjigami pod pazduho sem stopil na ulico. Koj mi je stopila vlaga v čevlje in stresel me je mraz. Dež mi je pršil v lice, knjige sem skrtil pod suknjič. Ulice so bile žalostne, sive: vse sivo, hiše, ljudje, misli, ves svet; tlak je bil spolzek, po cestah so se nabirale in prelivale velike luže; če je šel voz mimo, je škropilo na obe strani in ljudje so se umikali; neba ni bilo, do mokrih streh je visela siva megla. Ljudje, ki sem jih srečaval so bili vsi mrki, nepriljudni, kakor da bi skrivali za čelom temne misli, nelepe skrbi; hiteli so mimo, vsi so gledali v tla. Nisem šel naravnost proti šoli, prezgodaj je še bilo. Hodil sem po ulicah, gledal pa nisem nikamor, ničesar nisem iskal. Časih je zadišalo iz odprte pekarnice po gorkih svežih žemljah, po tistih zlatorumenih; zahrustaš enkrat, pa je ni. Dežilo je tiho; iz cevi ob oglih je curljalo, luže so rasle, prepregale so ceste od tlaka do tlaka; kakor sem stopil, je zažmečilo in voda mi je brizgala v čevljih že iznad prstov.

Šolsko poslopje je bilo zelo visoko in zelo gosposko; bil sem pred njim kakor berač pred gradom. Okna so gledala mrko in strogo, kakor učitelji. Ko sem stopil v vežo, sem povetil glavo in hudo mi je bilo. Tako bi človek stopil v sovražnikov hram, roke zvezane na hrbtu, ves ubog in ponižan. Noge so mi bile težke, šel sem počasi po stopnjicah, vpognjen, kakor hodijo starci.

V šolski sobi je bilo zelo toplo; ali dišalo je tuje, neprijetno. Bog sam vedi kakor po besedi: »Ruhe!« Ko je človek ugledal te redno in skrbno razvrščene klopi, naenkrat ni bil več človek, temveč učenec in številka v razredni knjigi. Bolest ti kljuje v srcu, ti bije na tilnik, ti pa premišljuj, kedaj da je bil rojen Klopstock. Nič nisem vedel, kateri učitelj je bil in kaj je govoril; ves čas je bila ena sama misel v meni: »Bodi konec, saj ni nič; nehaj!« — Poleg mene je sedel moj debeli tovariš, sin ljubljanskega krčmarja, in je neprestano jedel. Skrival se je za široki hrbet svojega prednika in je jedel. Okrogel, zalit obraz je imel in

hudobne, skope oči; tolste roke so bile zmirom mastne, ker je jedel, jedel. Meni je bilo v prsih suho in prazno, jezik mi je bil trd.

Ob desetih, ob uri počitka, so vstali vsi, da bi si šli kupit klobasic k vratarju ali prebegat se po dvorišču. Jaz nisem vedel kam. Grabilo me je za srce, da sem sam, čisto sam. Najrajši bi bil zaklical, kakor sem bil otrok: »Bog, daj mi umreti!«

Prišel je tovariš in je rekel: »Ti, zate je pismo!«

Res je bilo na deski napisano moje ime. Šel sem, starec, s težkimi, trudnimi koraki k vratarju.

Ko sem pismo dobil, so se mi roke tresle in skrtil sem se k oknu, da bi ne videlo tega svetega pisma nobeno nevredno oko. Črke velike, ljube, neokretne so razodevale materino roko. Odpiral sem počasi, in čisto čudno, veselo in težko mi je bilo pri srcu. Tam so bile spet tiste velike, težke, neokretne črke: »Ljubi sin!« Zakaj mati se je bila šele od nas otrok naučila pisati: zato da bi je ne bilo sram. Ko sem razgrnil pismo, je zaklenketalo na tleh; sklonil sem se in sem pobral; desetica je bila.

Tista tenka, ogoljena, srebrna desetica, ki jih že zdavnaj ni več. Ko sem jo vzel v roko, me je obšlo kakor milost božja. Vse je vztrepetalo, vzplapolalo v meni, vzdignilo me kvišku, kakor v plamenu ljubezni. Videl sem tisto ljubo, velo, trepetajočo roko, ki je držala med prsti poslednjo desetico ter jo naposled spustila v pismo. Zakaj desetica je bila poslednja, to sem vedel, kakor da je bilo na nji sami napisano.

Skril sem se čisto v kot, da bi me nihče ne videl. Iz srca, iz prsi, iz vsega telesa mi je planil jok, stresal me kakor v vročici. Ali ko sem se vračal po stopnjicah v šolsko izbo, je bilo v meni svetlo, svetlo. Iz dalja ve je videla mati mojo boleost in se je smehljaje ozrla name, kakor se ozre samo ljubo solnce. In glej, čudo nebeško — res so se bili razmeknili oblaki in veselo solnce je zasijalo skozi okno. —

Matere ni več, tistih starih desetih tudi ne in dnevi so zdaj mračni in pustijo vse do noči.

Skodelica kave

Velikokrat v svojem življenju sem storil krivico človeku, ki sem ga ljubil. Taka krivica je kakor greh zoper svetega duha: ne na tem ne na onem svetu ni odpuščena. Neizbrisljiva je, nepozabljiva. Časih počiva dolga leta, kakor da je bila ugasnila v srcu, izgubila se, utopila v nemirnem življenju. Nenadoma, sredi vesele ure, ali ponoči, ko se prestrašen vzdramiš iz hudih sanj, pade v dušo težak spomin, zaboli in zapeče s toliko silo, kakor da je bil greh šele v tistem trenutku storjen. Vsak drug spomin je lahko zabrisati. Črn madež je na srcu in ostane za vekomaj.

Rad bi človek lagal sam sebi v dušo: »Saj ni bilo tako! Le tvoja nemirna misel je iz prosojne sence napravila noč! Malenkost je bila, vsakdanjost, kakor se jih sto in tisoč vrši od jutra do večera!«

Tolažba je zlagana; in človek občuti sam in z grenkobo, da je zlagana. Greh je greh, če je storjen enkrat ali tisočkrat, če je vsakdanji ali nepoznan. Srce ni kazenski zakonik, ki bi razločevalo med pregreškom in hudodelstvom, med ubojem in umorom. Srce ve, da »zavratnež ubija s pogledom, z mečem junak«; in rajši bi dalo odvezo meču nego pogledu. Tudi ni srce katekizem, da bi razločevalo med malimi in naglavnimi grehi, da bi razločevalo med njimi po besedi in zunanjih znamenjih. Srce je pravičen in nezmotljiv sodnik. Sodi in obsodi grešnika po skriti, komaj zavedni kretnji, po hipnem pogledu, ki ga nihče ni opazil, po neizgovorjeni, komaj na čelu zapisani misli; celo po koraku, po trkanju na duri, po srebanju čaja. Le malo grehov je napisanih v katekizmu in še tisti niso poglobitni. Če bi bilo srce spovednik — dolga in strašna bi bila spoved!

Odpustljiv je greh, ki ga je mogoče povedati z besedo, izbrisati ga s pokoro. Težak in pretežak, do zadnje ure krvaveč je greh, ki je ostal samo v srcu kakor spomin brez besede in brez oblike. Le sam sebi ga človek izpoveduje, kadar strmi v noč in mu je odeja na prsih težja od kamna.

»Ne kradel nisem ne ubijal ne prešuštvoval; čista je moja duša!«

Lažnivec! Ali nisi lupil jabolka, ko si šel mimo lačnega ter si ga pogledal brez sramu? Hujše je bilo, nego da si kradel, ubijal in prešuštvoval. Pravični sodnik, srce, bo rajši odpustilo ubijalcu, ki je gredoč pod vislice pobožal jokajočega otroka, nego tebi čistemu! Zakaj srce ne pozna malenkosti in tudi ne paragrafov ...

Pred petnajstimi leti sem prišel domov in sem ostal doma tri tedne. Ves tisti čas sem bil potrta in zlovoljen. Stanovanje smo imeli pusto; v nas vseh je bilo, zdi se mi, nekaj težkega, odurnega, kakor vlažna senca.

Prve noči sem spal v izbi; časih sem se ponoči zbudil, pa sem videl v temi, da je bila mati vstala iz postelje in da je sedela za mizo. Čisto mirno, kakor da bi spala; dlani je tiščala k čelu, njen beli obraz se je svetil, tudi če je bilo okno zagrnjeno in ni bil zunaj ne lune ne zvezd. Poslušal sem natanko in sem razložil, da to ni sopenje spečega, temveč mukoma zatajevano ihtenje. Odel sem se preko glave; ali skozi odejo in tudi še v sanjah sem slišal njeno ihtenje. Preselil sem se pod streho, v seno. V ta svoj dom sem plezal po strmih, polomljenih stopnicah, lestvi podobnih. Postlal sem si v senu, pred vrata na klanec pa sem si postavil mizo. Razgled moj je bil siv, razglodan zid. V zli volji, v potrtosti in črnih skrbih sem pisal takrat svoje prve zaljubljene zgodbe. Siloma sem vodil svoje misli na bele ceste, na cvetoče travnike in dišeča polja, da bi ne videl sebe in svojega življenja.

Nekoč sem si zaželel črne kave. Ne vem, kako mi je prišlo na misel; zaželel sem si je. Morda le zategadelj, ker sem vedel, da niti kruha ni doma, kaj šele kave. Človek je v sami razmišljenosti hudoben in neusmiljen. Mati me je pogledala z velikim, plahim pogledom in ni odgovorila. Pust in zlovoljen, brez besede in pozdrava sem se vrnil pod streho, da bi pisal, kako sta se ljubila Milan in Breda in kako sta bila obadva plemenita, srečna in vesela.

»Roko v roki, obadva mlada, od jutranjega sonca obžarjena, v rosi umita ...«
Začul sem tihe korake na stopnicah. Prišla je mati; stopala je počasi in varno, v roki je nesla skodelico kave. Zdaj se spominjam, da nikoli ni bila tako lepa kakor v tistem trenutku. Skozi vrata je sijal poševen pramen opoldanskega sonca, naravnost materi v oči; večje so bile in čistejše, vsa nebeška luč je

odsevala iz njih, vsa nebeška blagost in ljubezen. Ustnice so se smehljale kakor otroku, ki prinaša vesel dar.

Jaz pa sem se ozrl in sem rekel z zlobnim glasom:

»Pustite me na miru! ... Ne maram zdaj!«

Ni še bila vrhu stopnic; videl sem jo samo do pasu. Ko je slišala moje besede, se ni ganila; le roka, ki je držala skodelico, se je tresla. Gledala me je prestrašena, luč v očeh je umirala.

Od sramu mi je stopila kri v lica, stopil sem ji naproti s hitrim korakom.

»Dajte, mati!«

Prepozno je bilo; luči ni bilo več v njene oči, smehljaja ne več na njene ustnice.

Popil sem kavo, pa sem se tolažil:

»Zvečer ji porečem tisto besedo, tisto ljubeznivo, za katero sem ogoljufal njeno ljubezen ...«

Nisem je rekel ne zvečer ne drugi dan in tudi ne ob slovesu ...

Tri ali štiri leta kasneje mi je v tujini tuja ženska prinesla kavo v izbo. Takrat me je izpreletelo, zaskalelo me v srcu tako močno, da bi bil vzkriknil od bolečine. Zakaj srce je pravičen sodnik in ne pozna malenkosti ...

Mater je zatajil

Mater je zatajil.

Spisal *Ivan Cankar.*

Toplo je bilo, in sneg se je tajal na strehah; kapalo je dol, in kaplje so se lesketale v solncu. Po cestah so hodili lepo oblečeni mestni ljudje.

Mati je prišla prezgodaj pred šolo. Na velikem prostoru je bilo še vse mirno; okna visoke hiše so se bleščala, in časih se je začul glas učitelja, ki je govoril v šoli z rezkim in zvenečim glasom.

Od daleč je bila prišla mati; iz vasi je prišla, ki je bila dobre štiri ure od mesta. Njeni škornji — moški škornji, ki so segali do kolen — so bili vsi blatni; tudi krilo je bilo oškropljeno — široko kmetiško krilo z zelenimi rožami. V desnici je imela mati dežnik in veliko culo, ki je prinesla v nji srajce in par novih škornjev za Jožeta; v levici pa je držala velik robec in v vozlu je bila shranjena desetica, ki jo je bila prinesla za Jožeta.

Mati je bila trudna in lačna; kupila si ni zjutraj nič kruha, zato da je ostala tista desetica cela. Noge so jo bolele, in kašljala je; njen obraz je bil

sub, globoke jame so bile v licih. Hodila je po trgu počasi gor in dol in je gledala na okna, ki so se bleščala kakor da bi bila pozlačena.

V šoli je zazvonilo; zvonilo je dolgo, in nato je nastal šum in ropot. Iz velikih vrat se je vsulo vse polno študentov; najprvo tisti mali iz nižjih razredov — kričali so in se podili po trgu; za njimi večji študenti — stopali so bolj resno in visoko.

In prišel je tudi Jože v gruči veselih tovarišev.

Ugledal je mater — zelenorožasto kmetiško krilo, visoke blatne škornje, rdečo jopo, na glavi pisano ruto, prevezano zadaj, in veliko culo in nerodni dežnik.

»Ali ni to tvoja mati?« ga je vprašal tovariš.

»To ni moja mati!« je odgovoril Jože.

Sram ga je bilo zelenorožastega kmetiškega krila, visokih škornjev, rdeče jope in rute in dežnika in velike cule; v tej veliki culi so bile njegove nove srajce, ki jih je šivala mati ponoči, in so kapale njene solze nanje.

Skril se je v gručo in je šel mimo.

Mati pa je stala in je gledala s skrbnimi očmi. Kmalu je šum ponehal, samo še pomalo so prihajali študenti iz šole; potem je zazvonilo, in vse je bilo spet tiho.

Že se je mati napravila, da bi šla na stanovanje Jožetovo in da bi tam čakala nanj. Ko je storila par korakov, se je spomnila, da se je morda zamudil kje v šoli, in se je vrnila in je čakala.

Noge so jo bolele; naslonila se je ob zid in je gledala gor na okna, ki so se bleščala v solncu; čakala je do poldne. Opoldne je zazvonilo v šoli in tudi zunaj je zazvonilo; od vseh strani so se oglasili opoldauski zvonovi. Zašumelo je spet, in iz šole so se vsule goste gruče. Mati je prišla bliže, čisto blizu k velikim vratom in je iskala Jožeta. Ni ga bilo. Vse je zopet utihnilo; prihajali so samo še učitelji, bradati, resni in so se ozirali nanjo.

Zaskrbelo jo je v srcu; prestrašila se je in prišlo ji je na misel, da leži morda zelo bolan doma in da čaka nanjo, da kliče svojo mater. Hitela je na stanovanje, in noge so se ji tresle.

Jože je bil doma; sedel je za mizo in je imel knjigo pred sabo. Ko je odprla duri, je takoj vstal in ji je prišel naproti.

»Kdaj pa si prišel?«

»Ob enajstih.«

»Kaj me nisi videl, ko sem te čakala?«

»Nisem Vas videl!« je odgovoril Jože.

Popoldne sta šla po mestu, po lepi cesti; vse hiše na desni strani so se praznično svetile; svetle kaplje so padale od žleba in so tolkle veselo ob kameniti tlak. Jože je spremljal mater, ko se je vračala domov. Tiščal se je blizu k nji in jo je držal za roko. Pri srcu mu je bilo, da bi se skril in da bi zajokal na glas. Srečavali so ga tovariši, in tudi tisti tovariš ga je srečal, ki ga je bil vprašal pred šolo: »Ali ni to tvoja mati?« Jožeta ni bilo več sram — zaklical bi na glas: »Glejte, to je moja mati!«

Hodil je zraven matere, na njegovi duši pa je ležal greh in ga je tiščal k tlom, tako da so bile njegove noge trudne in težke. Hodil je zraven matere kakor Judež zraven Kristusa.

Zunaj mesta sta se poslovila, in Jože se je bil namenil, da bo pokleknil in da bo skrnil glavo v njeno krilo. »Mati, zatajil sem Vas!« — Toda ni pokleknil. Ko je bila mati že daleč, je zaklical za njo:

»Mati!«

Mati se je obrnila.

»Zbogom, mati!« je zaklical, in tako sta se ločila. Od daleč je še videl, kako je hodila mati počasi po blatni cesti; njeno telo je bilo sključeno, kakor da bi nosila na ramah veliko breme.

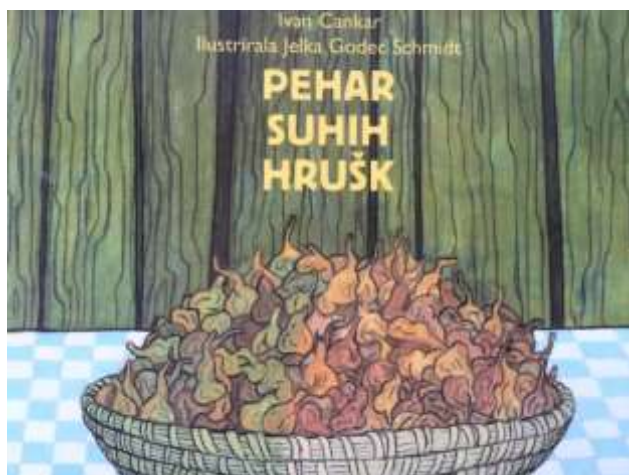
Jože je šel domov in je sedel v kot na veliko culo, ki jo je bila prinesla mati, in je zakril obraz z rokami in je zajokal.

Greh je ležal na njegovi duši, in vse solze ga niso mogle izprati; zdrknile so ob njem kakor ob trdem kamenu . . .

Dolgo je od tega, in greh leži na njegovi duši težak in velik kakor prvi dan, in tako je zdaj njegovo življenje vse polno žalosti in trpljenja.

Pehar suhih hrušk

Navsezgoda j sem občutil in izkusil žensko zapeljivost in njeno izdajalsko hinavščino. Mati je imela zvrhan pehar suhih hrušk. Ali tisti pehar, posoda vseh sladkosti, je bil zaklenjen v ogromni omari. Če se spomnim nanjo, se mi zdi

večja od marsikatere srednje visoke hiše. Sama sva bila v izbi s sestro Lino; pogledala me je z zamišljenimi očmi in je rekla: „Ko bi zdajle imela tisti pehar!“ „Ko bi ga!“ sem vzdihnil. »Zakaj bi ga pač ne imela,« je rekla tišje, kakor tja v en dan. „Saj je omara zaklenjena, mati pa imajo ključ!“ Pomislila je. „Pa vendar bi ga lahko imela, tudi brez ključa!“

Spreletelo me je čudno, kakor strah pred grehom; hkrati pa me je ščegetalo sladko ob mislih na zvrhani pehar. Skočil sem z zapečka ter šel preiskovat omaro. Stala je počez v kotu in ni bila tesno prislonjena ob zid, tako da bi človek, če bi se »napravil majhnega«, zlezal zanjo; s težavo res, ali zlezal bi. Jaz pa sem bil droban, da sem komaj razločil svojo senco. Sestra je ostala na zapečku ter je gledala s sklonjeno glavo in stisnjenimi ustnicami, roke uprte ob kolena. »Žlezi zad!“ je svetovala tiho. »Napravi se majhnega in se splazi hrbtoma!“ Tako sem storil in bil sem v temi; spreletel me je občutek, da sem strahotno sam. „Potrpi malo, da izpregledaš!“ je svetovala dalje. Ali še predno se mi je oko privadilo mraku, je šepnila strahoma: „Beži!“ V trenutku sem stal mrzel in trepetajoč sredi izbe. Nekdo je hodil s težkimi koraki po veži, nazadnje je zakašljajal ter šel. „Zdaj pa naredi brž, kar misliš; zdaj je že vseeno! Zlezi zad;

tam na oni strani, kjer je pehar, je en žebelj odnehal; potegni ga ven, pa odsloni desko!" Storil sem brez misli in volje vse, kakor je ukazala. Če bi mi bila v tistem hipu rekla: „Pojdi na cesto in skoči pod voz!" —bi bil šel ter skočil.

Odslonil sem desko, otipal pehar, zgrabil pest hrušk ter jih stlačil v žep; nato še eno in še tretjo, tako da sem imel obadva žepa nabasana. Ko sem spet prislonil desko ter se izvil izza omare, sem bil zasopel in poten.

Šla sva s sestro za hišo, legla sva v travo kraj plota ter sva jedla, ali nisva se spogledala ves čas in tudi smejala se nisva. Tako sva se gostila dan za dnem, pod večer, ko so se drugi podili po »mesarjevih kladah«, ko je bila mati pri sosedi, oče pa v krčmi. Občutek greha se je bil skoro popolnoma izgubil; že sva se smejala ter govorila nebrzdano o svojem skitem početju.

Nekoč, v nedeljo po veliki maši, je odklenila mati omaro ter se je čudoma začudila. „Sama ne vem, kaj bi to bilo! Saj je bil vrhan pehar, da so doli drčale, zdaj pa je že kar do roba vsahnil! Miši jih pač ne jedo, saj ni nobena obglojena!" Držala je pehar z obema rokama ter se je ozrla po nas vseh. Drugi so strmeli z velikimi očmi in odprtimi ustmi, sestra Lina je gledala v tla in je podrsavala z nogo, meni je šel mrz od lic do nog in spet nazaj, počasi in težko; zdelo se mi je, da se izba maje in da je mati zelo velika. „Kdor je storil, povej sam!" Molčali smo; vseh nas je bilo strah, ne strah grožnje, palice še manj, temveč nečesa neizrekljivega, daljnega, silnega. Izpregovorila je sama sestra Lina: „Ta je bil!" In je pokazala s prstom name. Mati je postavila pehar na mizo. V lastni omotici sem videl čisto, da je prebledela. Še je vprašala: „Kdo je bil?" „Janez!" je rekla sestra Lina in mi je gledala naravnost v obraz. „Kako da si naredil, še to povej!" je ukazala mati. Noge so se mi tresle tako močno, da nisem mogel vstati. Odgovoril pa sem razločno, da sem poslušal čudoma sam svoj glas. „Zlezel sem zad, potegnil žebelj ven, odslonil desko in otipal pehar. Že od torca vselej pod večer!" Takrat se je zgodilo nekaj, kar me prešine z neznano grozo še ob spominu. Mati me ni udarila, tudi ni rekla Žale besede;

sedla je na klop, skrila je obraz v dlani ter je zajokala, da so tekle solze izza belih prstov.

Sestra Lina je bila natihoma smuknila iz izbe; jaz edini sem jo videl, kljub omotici in od bolečine slepim očem. Šel sem za njo počasi, ker so mi bile noge zelo težke. Napotil sem se naravnost za hišo; tam se je bila skrila pod jasminov grm za plotom; rdeča nedeljska ruta jo je izdala. Prišel sem do nje, zgrabil jo za dolgo kito ter jo vlačil za seboj po vrtu. Ni kriknila ves čas, še zavzdihnila ne. V poznejšem, prevar in bridkosti polnem življenju, me je goljufala in izdala marsikatera ženska; Bog jim greh odpusti, jaz jim ga vsem do zadnjega kraja. Toda vseh učenosti najgrenkejša učenost je abecednik.